

open access

możesz
to zrobić
lepiej niż
chomik

Wiele prac naukowych dostępnych jest w sieci bez zgody autorów. Można to naprawić. Namów ulubionego naukowca, by publikował w otwartym dostępie.

1. O projekcie

Nauka przenosi się do sieci. Tu czyta się najnowsze wyniki badań i teksty na zajęcia. To w internecie naukowcy blogują i prowadzą spory, a studenci korzystają z coraz to nowszych kursów i materiałów edukacyjnych. Wszystko to dzięki Open Access – idei, by wyniki badań i publikacje naukowe umieszczać online, bezpłatnie i bez ograniczeń. Open Access przyspiesza proces recenzowania i korzystania z tekstów przez innych naukowców, zwiększa cytowalność i popularność prac, ułatwia do nich dostęp studentom, a czujnym obserwatorom – krytykę i wyszukiwanie plagiatów. To naturalny postępek nauki.

Niestety większość publikacji naukowych powstaje dziś w zamkniętych modelach i jest dostępna wyłącznie w czasopiśmie o ograniczonym zasięgu, np. wydawanych tylko w formie papierowej lub umieszczanych w płatnych bazach czasopism. Niewiele osób o nich wie i może z nich skorzystać.

W Bibliotece Otwartej Nauki pracujemy dla naukowców, którzy chcą zaistnieć w sieci, dla studentów, którzy chcą mieć łatwiejszy dostęp do wiedzy, i dla uczelni, które chcą promować swój dorobek i zadbać o wizerunek.

Celem naszej kampanii Open Access – możesz to zrobić lepiej niż chomik jest zainspirowanie studentów, doktorantów i wykładowców do działania na rzecz otwartości w nauce. Wejdź na stronę uwolnijnauke.pl i dowiedz się więcej o naszej akcji.

Projekt realizowany dzięki wsparciu:

Organizatorzy:

biblioteka otwartej nauki

CENTRUM CYFROWE (projekt partnerski)

Partnerzy:

vivid studio

Loeje

Broszura dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska.

2. Co oznacza otwarty dostęp?

Otwarty dostęp (ang. Open Access) to model, w którym prace naukowe, wyniki badań i materiały dydaktyczne publikowane są w sieci, bez ograniczeń i opłat. Dzięki temu naukowcy, studenci oraz wszyscy inni mogą swobodnie z nich korzystać, uczyć się i rozwijać naukę.

Najpopularniejszy model publikacji wyników badań, czyli publikacja w czasopiśmie naukowych, jest dziś w dużej mierze „zamknięty”. Dostęp do takich badań jest możliwy wyłącznie przez czasopisma wydane w formie papierowej lub płatne bazy. Nie są one widoczne i dostępne w sieci, a to poważnie ogranicza ich ponowne wykorzystywanie czy cytowanie. Nierzadko naukowcy i studenci uczelni, na której prowadzono badania finansowane za publiczne pieniądze, nie mają dostępu do artykułów zawierających ich wyniki. Dostęp do baz czasopism z roku na rok drożeje i nawet największych uniwersytetów, takich jak Harvard, nie stać na zakup wielu z nich.

Na całym świecie naukowcy, bibliotekarze i studenci działają na rzecz zmiany tej sytuacji. Ruch Open Access sprawił, że mamy dziś do dyspozycji około 50 mln tekstów naukowych, dostępnych online w sposób otwarty oraz prawie 10 tys. otwartych czasopism (w tym 157 czasopism z Polski – daje nam to 15. miejsce w rankingu światowym). Otwarte modele publikacji w nauce stają się również coraz ważniejsze dla uczelni i rządów finansujących naukę na całym świecie.

3. Najważniejsze rodzaje otwartego dostępu

Ruch Open Access wyróżnia kilka modeli otwartego publikowania wyników badań. Ze względu na prawa do ponownego wykorzystania modele można podzielić na:

- **Gratis Open Access**, czyli darmowy dostęp do treści, które można jedynie czytać lub wykorzystywać w ramach dozwolonego użytku prywatnego.
- **Libre Open Access**, czyli darmowy dostęp do treści z prawami do ich ponownego wykorzystania (modyfikowania czy komercyjnego wykorzystania), zapewniany dzięki publikacji na licencjach Creative Commons.

Także sposób publikacji określa różne modele:

- **Tzw. droga zielona**, czyli umieszczanie kopii publikacji i wyników badań w cyfrowym repozytorium, archiwum lub na własnej stronie internetowej. Autorzy mogą udostępniać zarówno postprinty (teksty zrecenzowane) lub preprinty (teksty w wersji sprzed recenzji). Do repozytorium najczęściej trafia preprint – daje to autorom możliwość publikacji w uznanych czasopiśmie, jednocześnie zwiększając zasięg ich publikacji.
- **Tzw. droga złota**, czyli publikowanie recenzowanych prac naukowych w czasopiśmie dających otwarty dostęp do wszystkich artykułów. Niektóre czasopisma stosują hybrydowy model ekonomiczny, w którym pojedyncze artykuły, których autorzy, instytucje czy fundatorzy wniosą opłatę, zostają opublikowane w otwartym dostępie.

4. Jak znaleźć materiały w otwartym dostępie?

Otwarte zasoby w nauce to nie tylko artykuły naukowe, ale także kursy online, podręczniki, fotografie, filmy i grafiki, które można wykorzystać w procesie uczenia się i nauczania. W docieraniu do materiałów i ich przeszukiwaniu pomagają wyszukiwarki naukowe, które agregują informacje o otwartych materiałach. Najważniejsze z nich to: BASE (base-search.net) i Google Scholar (scholar.google.com). Zasoby polskich repozytoriów dostępne są za pomocą multiwyszukiwarki CEON (agregator.ceon.pl). Obecnie znajduje się tam ponad 23000 artykułów, prac doktorskich i książek.

Coraz więcej uczelni na całym świecie buduje własne serwisy poświęcone otwartej nauce. W Polsce działają m.in:

- Open AGH – open.agh.edu.pl
- Otwarte zasoby edukacyjne – UMK w Toruniu – portal.umk.pl/web/otwarte-zasoby
- Wirtualny Uniwersytet – uniwersytet-wirtualny.edu.pl
- Ważniak Uniwersytetu Warszawskiego – wazniak.mimuw.edu.pl

Trudno dostępnych publikacji z nauk humanistycznych szukaj w Bibliotece Otwartej Nauki – bon.edu.pl

Więcej informacji na temat otwartego dostępu można znaleźć w serwisie – uwolnijnauke.pl

5. Wolne licencje Creative Commons

Licencje Creative Commons umożliwiają wykorzystanie pełnego potencjału publikowania w sieci. Sam dostęp do publikacji to dziś za mało. Nauka rozwija się nie tylko dzięki informacjom zawartym w artykułach naukowych, ale przede wszystkim dzięki nieograniczonym możliwościom ich sprawdzania, wykorzystywania i doskonalenia.

Takie możliwości daje publikacja na wolnych licencjach Creative Commons:

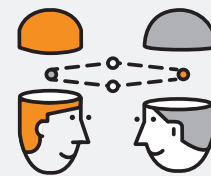
- Uznanie Autorstwa (CC BY)
- Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach (CC BY-SA)

Są one licencjami niewyłącznymi, czyli takimi, dzięki którym twórca lub instytucja publikująca materiał zawsze zachowują do niego prawa autorskie. Jednocześnie dają innym nie tylko darmowy dostęp, ale także możliwość wykorzystywania i modyfikowania treści, np. przetłumaczenia ich na inne języki. Obie licencje gwarantują, że tekst zawsze będzie opatrzony informacją o autorach. Najlepszym rozwiązaniem prawnym dla otwartej nauki jest licencja CC BY, która gwarantuje największą swobodę wymiany wiedzy i popularyzację wyników badań. Rekomendowana jest również dla publikacji i rezultatów badań finansowanych ze środków publicznych.

W przypadku gdy wskazane jest ograniczenie komercyjnego wykorzystania utworów, rozwiązaniem jest zastosowanie licencji CC BY-SA, która pozwala na komercyjne wykorzystanie, o ile utwory zależne będą nadal dostępne na tej samej wolnej licencji. Jest to model stosowany przez Wikipedię i przyjęty przez wiele naukowych projektów społecznościowych.

Więcej informacji o licencjach Creative Commons: creativecommons.pl

6. Zalety otwartego dostępu

Open Access **przyspiesza rozwój nauki, usprawnia komunikację naukową**, pozwala na szybszy dostęp do najnowszych wyników badań i ułatwia ich weryfikację. Otwarty dostęp to również większe grono potencjalnych odbiorców, zapewnienie widoczności prowadzonych badań oraz łatwiejsze ich cytowanie.

Open Access jest również korzystny dla studentów. Daje możliwość **stałego dostępu do materiałów** niezależnie od tego, jak wyposażona jest biblioteka uczelniana. To szansa na dotarcie do wiedzy, która do tej pory była zarezerwowana dla ekspertów danej dziedziny, oraz możliwość śledzenia najnowszych wyników badań.

Dla uczelni wyższej otwarty dostęp jest szansą na **zwiększenie widoczności i popularności**. Otwiera nowe możliwości współpracy i prowadzenia edukacji w sieci. Ułatwia też promocję dorobku całej uczelni, jak i jej pracowników. W przypadku wyników badań finansowanych ze środków publicznych, czyli naszych podatków, dzięki Open Access nie musimy płacić za nie dwukrotnie.

7. Mity na temat otwartego dostępu

Obecnie większość materiałów naukowych powstaje cyfrowo i jest szybko upowszechniana, często pomijając komercyjnych i uczelnianych wydawców. Przeciwnicy idei Open Access starają się zniechęcić autorów do publikowania w otwarty sposób, tworząc mity na temat Open Access. Poniżej obalamy najpowszechniejsze z nich:

Mit 1. Swobodny dostęp do treści w sieci wiąże się ze zwiększonym ryzykiem plagiatu.

W rzeczywistości jest zupełnie na odwrót. O wiele łatwiej spłagiatować książkę, która istnieje w kilkuset kopiach, niż publikację dostępną w sieci – w drugim przypadku, żeby wykryć naruszenie, wystarczy proste zapytanie w wyszukiwarce.

Mit 2. Na otwartym publikowaniu nie da się zarobić.

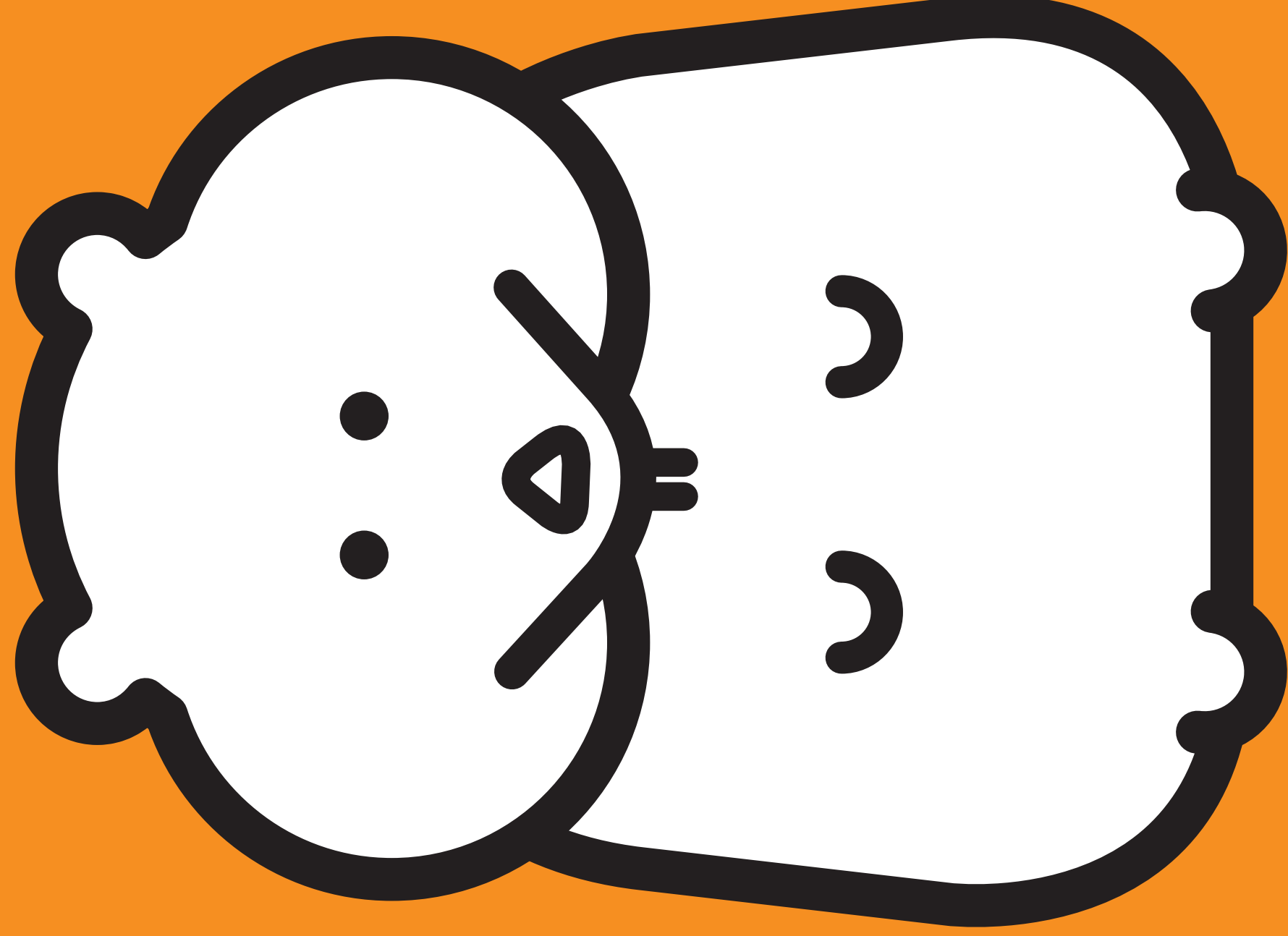
Instytucjom finansowanym z budżetu państwa powinno zależeć nie tylko na tym, aby generować zyski, ale także sensownie wydawać pieniądze publiczne. Pośrednio wszyscy płacimy za realizację takich projektów naukowych. Dzięki otwartemu dostępowi nie musimy robić tego ponownie.

Mit 3. Publikowanie w otwartym dostępie pozbawia autora praw autorskich.

Tak naprawdę jest dokładnie na odwrót. W tradycyjnym modelu często twórca, aby otrzymać zgodę na publikację, musi przenieść całość praw autorskich na wydawcę. Gdy nakład się wyczerpie, twórca ma związane ręce. Dzięki licencjom Creative Commons naukowcy mogą zachować swoje prawa do publikacji, jednocześnie umożliwiając innym swobodne korzystanie z wiedzy, która tam się znajduje. Licencje gwarantują, że wykorzystywanie publikacji jest możliwe pod warunkiem przywołania nazwiska autora.

open access

możesz
to zrobić
lepiej niż
chomik

Wiele prac naukowych dostępnych jest w sieci bez zgody autorów. Można to naprawić.
Namów ulubionego naukowca, by publikował w otwartym dostępie.